

„ცხოვრების სტილის“ გათვალისწინებით მნიშვნელოვანი ფაქტორები ფსიქონალიზში

როზა გაფრინდაშვილი, სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

XX

მეოცე საუკუნეში სოციოლოგებმა ცივილური ადამიანის ფსიქიკის ანალიზის შედეგად აღიარეს, რომ პიროვნება საზოგადოების პროდუქტია, ანუ ადამიანი, პირველ რიგში სოციალური არსებაა.

ამ აზრის შეღწევამ ფსიქოლოგიაში და ფსიქონალიზში შეარყია ფროიდის საფუძვლები – ბევრმა ფსიქოლოგმა – ალფრედ ადლერმა, ერის ფრომმა, კარენ ჰორნმა, ჰარი სალივანმა, გაწყვიტა კავშირი კლასიკურ ფროიდოზმთან, რომლის მიხედვით ადამიანი პირველ რიგში სექსუალური არსებაა და არა სოციალური.

ამ ოთხეულიდან ალფრედ ადლერს „ახალი სოციალურ-ფსიქოლოგიური შეხედულებების მამას“ უწოდებდნენ. იგი ჯერ კიდევ 1911 წლიდან სოციალური ინტერესისა და უპირატესობისაკენ სწრაფვის თეორიის დამუშავებას შეუდგა. ერის ფრომის თქმით ადლერი პირველი ფსიქონალიტიკოსი იყო, რომელმაც ხაზი გაუსვა ადამიანის, როგორც სოციალური არსების ფუნდამენტურობას.

ადლერის მიხედვით ადამიანის სოციალური ინტერესი თანშობილია, თუმცა ის იმ საზოგადოებით განისაზღვრება, სადაც დაიბადა; მისი აზრით ადამიანის ქცევების დეტერმინანტი არის სოციალური ინტერესი; პიროვნულობის განმსაზღვრელი ფაქტორი გამოცდილებაა, რაც მას ცხოვრების უნიკალური სტილის განხორციელებაში ეხმარება; ეს იყო პიროვნების უნიკალურობაზე აქცენტის გადატანა, რაც ადლერის დიდ დამსახურებადაა მიჩნეული.

ყოველი პიროვნება ადლერს წარმოდგენილი ჰყავს როგორც მოტივთა, ინტერესთა და ღირებულებათა უნიკალური სისტემა. ადამიანის ყოველი მოქმედება მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ცხოვრების სტილის ნიშანს ატარებს. ადლერის თეორიაში სექსუალური ინტერესების როლი მინიმუმამდეა დაყვანილი. მისი მამოძრავებელია სოციალური და არა სექსუალური მოტივები; მისი არასრულყოფილება სექსუალური სფეროთი კი არ შემოიფარგლება, არამედ ყოფიერების მთელ სფეროზე ვრცელდება, ადამიანები ცხოვრების უნიკალური სტილის განვითარებას ესწრაფვიან, რაშიც სექსუალურობას უმნიშვნელო ადგილი უჭირავს, სექსუალურობის დაკმაყოფილებაც კი ცხოვრების სტილზეა დამოკიდებული და არა პირიქით.

ადლერი პიროვნების ცენტრად შემეცნებას მიიჩნევდა. ადამიანები ცნობიერი არსებები არიან, ესმით თავიანი ქცევის მიზეზები, თავიანთ არასრულყოფილებას და ქცევის მიზეზებსაც აცნობიერებენ. მან ადამიანის ქცევათა განმსაზღვრელად საკუთარი ქცევების მოსალოდნელი შედეგები მიიჩნია. მისი აზრით, ადამიანის იდეალებსა და მისწრაფებებზე მისივე მოლოდინები ზემოქმედებს. მაგალითად, თუ კაცს ჯერა, რომ მართალინა ცის სასუფეველს, ცოდვინი კი ჯოჯოხეთს დაიძვედრებენ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს რწმენა გავლენას მის ქცევაზეც მოახდენს. ეს მიზანი შეიძლება მიუღწეველი დარჩეს, ე.ი. ფიქცია იყოს და ქცევათა რეალური სტიმული და ამხსნელიც გახდეს. უპირატესობისკენ სწრაფვა ის საბოლოო მიზანია, რისკენაც ადამიანები მიისწრაფიან და რაც პიროვნების უნიკალურობას უდევს საფუძვლად. ადამიანს აგრესიულობა, ძალაუფლებისკენ სწრაფვა და უპირატესობის მოპოვების სურვილი ამოძრავებს.

ორივე სქესის ადამიანში აგრესიულ მისწრაფებებს იწვევს არაადეკვატურ და დამამცირებელ სიტუაციაში პროტესტის გძნობა, რაც უპირატესობისკენ სწრაფვაში იჩენს თავს.

ადლერი უპირატესობაში თვითაქტუალიზაციას გულისხმობს და არა საზოგადოებაში მაღალ მდგომარეობას. ესაა სრულყოფილებისაკენ, „სიმაღლისაკენ“ დიდებული სწრაფვა“. ამ სწრაფვას ადლერი თანშობილად მიიჩნევს. მისი აზრით თვით ესაა ცხოვრება. უპირატესობისაკენ სწრაფვას ადამიანი განვითარების სულ უფრო მაღალ საფეხურზე აჰყავს.

უპირატესობისკენ სწრაფვა ათასი განსხვავებული საშუალებით შეიძლება; თითოეული ადამიანი თავისებურად ცდილობს მის მიღწევას; ეგოისტი, ნევროსთენიკი თავისი თავის პატივისცემის, ძალისა და თვითამაღლებისკენ მიისწრაფის, იმ დროს როცა ჯანმრთელი ადამიანის მიზნები პირველ რიგში სოციალურია.

ადლერი გამოცდილებამ დაარწმუნა, რომ, როცა ადამიანს რაიმე ნაკლი აქვს, ხშირად მის კომპენსაციას ინტენსიური ვარჯიშით ახდენს და შედეგსაც სასურველს აღწევს. ამის მაგალითად მოყავს ყველასთვის ცნობილი დემოსთენეს იგავად ცნობილი ამბავი, რომელიც დაბადებიდან ენაბლუ იყო, მაგრამ სისტემატური ვარჯიშით უდიდესი ორატორი გახდა. ახლო წარსუ-

ლიდან კი თეოდორ რუზველტის მაგალითის იხსენებს; იგი ბავშვობაში ძალიან სუსტი ყოფილა, ინტენსიური ვარჯიშის წყალობით კი ფიზიკურად განვითარებული და ძლიერი გახდა.

არასრულყოფილების გრძნობა ადამიანს ნებისმიერ ცხოვრებისეულ სიტუაციაში შეიძლება აღმოუცენდეს – სიღარიბის, ობლობის, თანატოლების დაცინვის და ა.შ. შედეგად, რაც მას უფრო მაღალი განვითარებისკენ უბიძგებს; მიზნის მიღწევის შემდეგ კვლავ არასრულყოფილების გრძნობა და სიმაღლისკენ სწრაფვის სურვილი უჩნდება ანუ კვლავ მისი მამოძრავებელი იმპულსი ხდება. ეს პათოლოგია კი არა, ადამიანის სრულყოფის მიზეზი და მამოძრავებელი ძალაა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ეს გრძნობა არანორმალურად ძლიერია და ასოციალურ ქმედებაში იჩენს თავს.

ადამიანზე თავისი შეხედულებებში აღლერმა „სოციალური ინტერესის“ ცნება შეიტანა. ესაა საკუთარი მიზნის მისაღწევად საზოგადოებისთვის დახმარების გაწევის იდეა და იგი ინდივიდების ბუნებრივი სისუსტეების აუცილებელ კომპენსაციად მიიჩნია.

ადამიანი პირველი დღეებიდანვე საზოგადოებაზეა მიჯაჭვული; იმავე პერიოდიდანვე, ახალშობილი პიროვნებათშორის ურთიერთობებშია ჩართული, პიროვნებად ფორმირდება და უპირატესობის მოპოვების გზებსაც სწავლობს; უხეში ამბიციებისა და ეგოისტური ინდივიდუალური სისუსტეების კომპენსაციას საყოველთაო სიკეთის მიღწევით ცდილობს.

აღლერი ვარაუდობდა, რომ სოციალური ინტერესი თანშობილია. ადამიანები ბუნებით არიან სოციალურები და არა ჩვეულების ძალით.

პიროვნების ფუნქციონის საფუძველი და მისი უნიკალობის ამხსნელია ცხოვრების სტილი; ყოველ ადამიანს თავისებური ცხოვრების სტილი აქვს, არ არსებობს ორი ერთნაირი ცხოვრების სტილის მქონე ადამიანი, მაგრამ ყველას წინაშე ერთი ამოცანა დგას – უპირატესობის მიღწევა! ერთი ამას ინტელექტის განვითარებით აღწევს, მეორე – ფიზიკური სრულყოფით, მესამე – სიმდიდრის დაგროვებით, განმარტოებული ცხოვრებით, სხვანი კიდევ – ძალადობით და ა.შ.

ცხოვრების სტილი ბავშვობაში, ხუთი წლის ასაკამდე ყალიბდება და ფაქტიურად ამის შემდეგ აღარც იცვლება. ცხადია შემდეგში ადამიანი მრავალ სიახლეს იძენს და თვალსაწიერს იფართოვებს, მაგრამ ეს ბავშვობაში ჩამოყალიბებული სტილის კონკრეტიზაციაა და სხვა არაფერი.

აღლერი ვარაუდობდა, რომ ცხოვრების სტილის გასაგებად ადრეული ბავშვობის მოგონებები გამოდგება. მაგალითად: „ვაჟმა, რომელმაც მწვავე ფსიქიკური დისკომფორტის დროს მომაკითხა, მეხსიერებაში შემ-

დეგი სცენა აღიდგინა: როცა ოთხი წლისა ვიყავი, ფანჯარასთან ვიდექი და მშენებლებს ვუცქეროდი, რომლებიც მისი ქუჩის მეორე მხარეს სახლს აშენებდნენ. ამ დროს დედა წინდებს ქსოვდა; ეს მოგონებები იმის მაჩვენებელია, რომ ბავშვობაში მას ანებივრებდნენ, რადგან მეხსიერებამ მზრუნველი დედის სახე შემოინახა. ხოლო იმის გამო, რომ ის სხვების მუშაობას უყურებდა, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მისი ცხოვრების სტილი უფრო მეტად დამკვირვებლობაა, ვიდრე პროცესში მონაწილეობა. ეს ვარაუდი იმით გამართლდა, რომ ისეთ პროფესიის დაუფლება ვურჩიე, რაც დამკვირვებლის უნარს მოითხოვდა, რაკი ის ახალგაზრდა პროფესიის არჩევაზე ფიქრისას მუდამ ნერვიულობდა. მან ეს რჩევა მიიღო და ხელოვნების ნიმუშებით ვაჭრობას მიჰყო ხელი, რითაც დიდ წარმატებას მიაღწია“ – ამბობს აღლერი.

აღლერმა სამი მნიშვნელოვანი ფაქტორი გამოჰყო, რაც ცხოვრების სტილის გამომუშავებაზე ჯერ კიდევ ბავშვობისას ახდენს გავლენას. ესენია: ბავშვის არასრულფასოვნება ანუ რაიმე ნაკლი, ბავშვის განებივრება და ბავშვის დაჩაგვრა, შეურაცხყოფა.

ფიზიკური ან გონებრივი ნაკლის მქონე ბავშვები თავს დაჩაგრულად გრძნობენ. ისინი მეტწილად ცხოვრებაში ხელმოცარულები არიან. მიუხედავად ამისა, მშობლების მხარდაჭერის შემთხვევაში თავიანთი ნაკლის კომპენსირებას ახერხებენ და სისუსტეს საკუთარ ძლიერებად გადააქცევენ. ისტორია მათი რიგებიდან გამოსულ ბევრ გამორჩეულ ადამიანს იცნობს.

საზოგადოებისთვის უფრო დიდი უბედურება განებივრებული ბავშვები არიან, რადგან მათ სოციალური გრძნობა არ უვითარდებათ. ხშირად ისინი დესპოტები ხდებიან და საზოგადოებისგან ეგოცენტრული სურვილების შესრულებას მოითხოვენ. აღლერი მათ საზოგადოებისთვის ყველაზე საშიში პოტენციალის ადამიანებად მიიჩნევს.

შეურაცხოვანი და დაჩაგრული ბავშვებიც, ადრევე გამოსცადეს რა ცუდი დამოკიდებულება, არასახარბიელო შედეგებამდე მიდიან – მოზრდილობისას საზოგადოების მტრები ხდებიან, მათი ცხოვრების სტილი შურისძიებითაა განპირობებული და ხშირად პათოლოგიური ცხოვრების სტილად ყალიბდება.

აღლერი პიროვნების სოციალურ დეტერმინანტად ოჯახში ბავშვის დაბადების თანმიმდევრულობას ასახელებს, ე.ი. პიროვნების ჩამოყალიბებისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ოჯახში ბავშვი უფროსია, საშუალო თუ უმცროსი. მისი აზრით, ადამიანის ხასიათის თავისებურებებს ადრეული ბავშვობის განცდები ქმნის.

პირველ შვილს მეორის დაბადებამდე დიდ ყურადღებას უთმობენ; შემდეგ მშობლების სიყვარულსა

და ზრუნვას მეორე ბავშვი ჩაენაცვლება; ამ განცდებმა უფროს ბავშვზე შეიძლება სხვადასხვაგვარად იმოქმედოს; შესაძლოა გაუჩნდეს ადამიანების მიმართ სიძულვილის, მათგან თავდაცვის და საფრთხის გრძნობები.

ადლერის დაკვირვებით ნევროტიკები, დამნაშავეები, ლოთები და სხვა ასოციალური ადამიანები, უფრო ხშირად ოჯახის უფროსი შვილები არიან. თუ მშობლები ბრძნულად მოიქცევიან, ბავშვს „მეტოქის“ გამოჩენისთვის სათანადოდ შეამზადებენ, რითაც უმცროს დაძმებზე მზრუნველად ჩამოყალიბების დიდი შანსი ეძლევა.

მეორე, საშუალო შვილი ამბიციურობით ხასიათდება, რომელიც გამუდმებით უფროსის ჩამოშორებას ცდილობს. ისიც ბუნებისა და შურიანობისადმი მიდრეკილი, მაგრამ სოციალური გარემოსადმი უკეთ შეგუებულია, ვიდრე უფროსი და უმცროსი.

უმცროსი შვილი ყველაზე უფრო „გაფუჭებულია“, მას პრობლემურ ბავშვად, მოგვიანებით კი ნევროტიკად და არაადაპტირებულ მოზრდილად ჩამოყალიბების დიდი შანსი აქვს.

თავდაპირველად „დაბადების თანმიმდევრულობის თეორიამ“ დიდი მოწონება ვერ დაიმსახურა, მაგრამ მოგვიანებით ადლერის მოსაზრებები დადასტურდა და მას ბევრი მხარდამჭერიც გამოუჩნდა.

ადლერი გვთავაზობს, რომ ამ ფაქტორების უტყუარ ჭეშმარიტებად მიღება არ შეიძლება, მაგრამ მისი ცოდნა საინტერესო და საჭიროა, რათა ეს ცოდნა ბავშვების აღზრდის პროცესში პროფილაქტიკის მიზნით იქნას გამოყენებული.

ამგვარად რაკი ადლერმა ადამიანს თანამშრომლობის გრძნობები მიაწერა ამით საკუთარი ღირსების გრძნობა დაუბრუნა, რაც მას ფსიქოანალიზში დაურღვია.

ადლერის მოძღვრება იმ ცნობილ იდეებს შეესატყვისება, რომელთა მიხედვით ადამიანი თავისი ბედის მსხვერპლი კი არა, მისი განმკარგველია, – წერენ კელვინ ჰოლლი და გარდნერ ლინდსეი, რის გამოც მის ფსიქოლოგიას ჰუმანისტურს უწოდებენ.

ლიტერატურა:

1. ადლერი ა., ინდივიდუალური ფსიქოლოგია. დასავლეთ ევროპის ფსიქოლოგიის თანამედროვე მიმართულებები, ტფილისი 1935.
2. იუნგი ა., ანალიზური ფსიქოლოგიის საფუძვლები. თბილისი 1995.

3. კაკაბაძე ვ., სიღრმის ფსიქოლოგიის ფილოსოფიური საფუძვლები, თბ., 1979.

4. გაფრინდაშვილი რ., ალტერნატიული ეთიკა და ფსიქოლოგია, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2000.

5. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М., 1995.

Roza Gaprindashvili

SUMMARY

As a result of analysis of civilized human's mentality the 20th century sociologists have acknowledged that person, human is first of all social being.

Penetration of this idea in psychology and psychoanalysis has shaken the basis of Freudism.

Alfred Adler has been called “the Father of new social-psychological view”, since he was the first one who has developed the theory of striving for social interests and advantages. He was the first psychoanalyst who emphasized the fundamental nature of human as of social being.

According to Adler the human nature is determined by the society where he is born; social interest is a determinant of his behavior, while experience is the determining factor of personhood, and assists him in implementation of unique lifestyle.

Humans strive for development of unique lifestyle, wherein sexuality takes up negligible place. Elaboration of lifestyle from the very childhood occurs under the influence of three important factors: child's inferiority or some deficiency, child's spoiling and child's suppression and violence.

Striving for advantages is the ultimate goal to which humans are aspiring and that forms the basis of human's uniqueness. At the same time aggression, will to power and desire to gain advantage are the inducements of human's behavior.